

Mojca Puncer

Refleksije o ospoljenem telesu: potencialnosti telesnih politik

Elizabeth Grosz: *Neulovljiva telesa: h korporealnemu feminizmu*, prevod Tanja Velagić (spremna beseda Katja Praznik), Zavod Emanat (zbirka Prehodi), Ljubljana 2008

V ZDA živeča avstralska filozofinja in feministična teoretičarka Elizabeth A. Grosz, znana po interpretacijah in kritičnih analizah del francoskih filozofov Lacana, Merleau-Pontyja, Derridaja, Foucaulta in Deleuza, kot tudi francoskih feministik Luce Irigaray, Julije Kristeve in Michele Le Doeuff, se je uveljavila še zlasti z refleksijo vprašanj telesnosti (»korporealnosti«) in njihovih razmerij z znanostjo in umetnostjo. Najvidnejši avtoričin dosežek na tem področju je nedvomno knjiga *Neulovljiva telesa: k korporealnemu feminizmu*, ki je v izvirniku izšla leta 1994 pri Indiana University Press.

V preučevanju prispevkov omenjenih filozofov pride Groszeva do sklepa, ki je izhodišče njeni nadaljnji raziskavi: da je telo v njihovih teorijah, kljub videzu objektivnosti in nevtralnosti, moškega spola. S poglobitvijo v feministično misel izpelje zatem miselni obrat k specifično ženskim telesnim izkušnjam. Ne nazadnje je osrednje gonilo s samih začetkov feminističnega gibanja zahteva, da ženska sama razpolaga s svojim telesom, njegovimi procesi in seksualnostjo. Feministične in queer teoretičarke in umetnice se pogosto osredotočajo na delikatna področja telesnosti z vidikov erotične želje in konstrukcije ženskosti, kot so popularna kultura, pornografija in materialno, celo abjektno telo. Slednje je v delu Groszeve eden od virov protiargumentacije dominantnim interpretativnim modelom telesnosti.

V sodobnosti vprašanja telesa vznemirjajo številne družbene prakse in diskurze, vključno z znanostjo in biotehnologijo. Telo je tako biološki organizem, genetska podatkovna banka, kot tudi družbena entiteta, polje vpisovanja družbenih kodov. Elizabeth Grosz sodi med tiste avtorice, ki si zadnjih nekaj desetletij prizadevajo za uveljavitev analiz utelešenja in njihovega pomena za feministično misel. S svojim teoretskim projektom izrazi potrebo po alternativnih pojasnjevalnih modelih in okvirih ter afirmativni obravnavi telesnosti; potencialnosti tovrstnih raziskav podpre s številnimi viri. Vprašanjem telesnega posveti knjigo v štirih delih, kjer uvodoma poda glavna teoretska izhodišča za preoblikovanje pojmovanja telesa v smeri preseganja dualizmov zahodne miselne tradicije. V drugem delu pod naslovom »Notranjost zunanosti« razgrne psihoanalitične (Freud, Lacan), nevrofiziološke in fenomenološke (Merleau-Ponty) poglede na telo, medtem ko v tretjem delu »Zunanost notranosti« stopajo v ospredje telesne podobe ter družbena določila in vplivi na telo (Nietzsche, Foucault, Deleuze). V razpravi o telesnih podobah avtorica pokaže na ne-moč reprezentacije v razmerju do žive, utelešene subjektivitete. Za kritiko reprezentacije in afirmacijo razlike podobno kot Deleuze uporabi topološki model möbiusovega traku kot gube, ki razpira nove perspektive za razmišljanje o potencialnosti materialnega, ospoljenega telesa. »Prednost modela möbiusovega traku, ki sem ga izbrala za ponazoritev svojega okvira, je v tem, da

kaže na obstoj tiste povezave med dvema 'stvarema' – duhom in telesom –, ki ne predpostavlja niti njune identitete niti njune disjunkcije, ki torej kaže povezanost ločenih 'stvari', da sta se sposobni zasukati druga v drugo prav zato, ker sta vzajemno povezani.«

¹ V skladu z deleuzovsko topologijo in razmislekom o alternativnih načinih uprostorjenja in utelešenja Groszeva vpeljuje model, ki je nasledek deleuzovskega zanimanja za odnose med ravninami in plani; v tem modelu avtorica prepozna pravšnjo podlago za topologijo, ki omogoča nehierarhizirano sobivanje mnogoterih identitet in družbenih spolov. Model spodbuja poskuse zaseganja novih družbenih prostorov po poti povezovanja s sosedskim, lokalnim, regionalnim, ki je za dominantnimi ideološkimi, reprezentacijskimi ali organizacijskimi sistemi. V ospredje stopajo usmeritve na mreže, površine, povezave in intenzivnosti.

Groszeva poda argumentirano kritiko podvajanja sveta na realni svet in njegovo reprezentacijo, nadalje kritiko binarizmov ter predloge za razgradnjo trdnih identitet. V težnji, da bi utrla pot novim pogledom na telesnost, stopa z ekskurzom v nevrozanost na spolzek teren dvomljive kompetence in posploševanja, medtem ko s feminističnim branjem Deleuzove filozofije podaja obetavni konceptualni model za razumevanje teles in spolnih razlik. V sklepnem četrtem delu Groszeva posebej izpostavi vprašanje spolne razlike. To je pogojeno z dualističnim nasprotjem med duhom in telesom in s privilegiranjem duha, ki bistveno zaznamujeta razvoj zahodne humanistike vse od antike. Preseganje tovrstnih dualizmov je eno od vodil teoretskega dela Groszeve. V njem si je zadala poiskati izhodiščno točko, ki bo za spolno specifične perspektive dovolj široka, odprta za nova srečevanja. Na njeno filozofijo (spolne) razlike je pomembno vplivala Deleuzova misel, ki daje prednost potencialnosti in aktu postajanja pred statično bitjo in fiksno identiteto (kako misliti razliko neodvisno od identitete?). Eden od nasledkov selektivnega branja Deleuzove teorije je obrat od trdne identitete k postajanju, na katerem je zasnovana tudi ideja za drugačno etiko delovanja (pomembna referenca je tu Rosi Braidotti). Elizabeth Grosz s sklicevanjem na razlike med moškim in ženskim telesom meri na preobrazbe in preureditve feminizma z vidika razmerij moči v družbi, pri čemer posebej poudari, da politike telesa za preusmerjanje moči pri feminističnih razpravah ne smejo umanjhati.

Čeprav v obravnavanem delu ni neposrednih referenc na umetnost (telo je še zlasti ključno za vse vrste uprizoritvene oziroma performativne umetnosti), lahko sklepamo, da umetnost, podobno kot filozofija in znanost, nosi potencialne kreativnega spreminjanja mišljenja, medtem ko s čutno zaznavnimi re-artikulacijami konceptov bistveno zadeva materialnost ospoljenega telesa.² Kljub pomisleku, da utegne pričujoče delo Groszeve zaradi reprezentativnega nabora citatov ter povzemajočega in preglednega podajanja temeljnih konceptov in filozofemov o telesu kot potencialno študijsko gradivo odvracati od branja primarnih virov, knjiga kot celota prepriča z avtorskim angažmajem, ki je zavezan feministični misli o potencialnostih telesa v njegovi materialni prezenci in spolni

¹ Elizabeth Grosz: *Neulovljiva telesa: h korporealnemu feminizmu*, prevod Tanja Velagić, Zavod Emanat (zbirka Prehodi), Ljubljana 2008, str. 258.

² V zvezi z uprizarjanjem utelešene umetniške subjektivitete: glej Amelia Jones, *Body art: uprizarjanje subjekta*, Maska, Študentska založba, Ljubljana 2002 (avtorica se med drugim sklicuje tudi na delo Elizabeth Grosz).

specifiki. Pri tem avtorica ne zapadla v esencializem, niti se ne pusti preglasiti zapovedim performativnosti. Pred nami je tako avtorsko prepričljiva napotitev na raziskovanje v vmesnih, pretočnih območjih med materialnostjo in družbeno zaznamovanostjo telesnega postajanja. Teze ne težijo k univerzalni veljavi, temveč k zajemanju ključnih značilnosti, ki zaznamujejo načine, kako sodobne subjektivitete označujejo in živijo različne družbene prakse, ena od teh je na primer umetnost. Pri tem posredovanje telesa zlasti v polju sodobne performativne umetnosti razpira številne nove, nepričakovane in nepredvidljive povezave.